

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ПРОДОВОЛЬЧІ ТОВАРИ

Досліджено особливості державного регулювання ціноутворення на продовольчому ринку, проведено аналіз практики державного регулювання цін на продовольчі товари в Україні. Виділено переваги та недоліки методу державного регулювання цін шляхом запровадження декларування зміни цін на продовольчі товари. Досліджено основні принципи регулювання цін на продукти харчування в країнах з розвинутою ринковою економікою. Обґрунтовано потребу розробки системи оптимізаційних заходів для поліпшення процесу регулювання цін на продовольчі товари у вітчизняній економіці з урахуванням досвіду розвинених країн світу.

Ключові слова: державне регулювання цін, продовольчі товари, політика ціноутворення, методи державного регулювання цін, декларування зміни цін.

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність державного регулювання цін зумовлюється тим, що ціни, з одного боку, є визначальним чинником діяльності підприємств, купівельної спроможності і доходів населення, а з іншого, – однією з найвагоміших складових сукупності інструментів, за допомогою яких здійснюється державне регулювання економіки. В умовах становлення ринкової економіки центральне місце у реалізації цього завдання займає проблема оптимального співвідношення ринкового і державного механізмів регулювання з огляду на необхідність забезпечення, насамперед, соціально вразливих категорій населення. Вагомої гостроти ця проблема набула у сфері державного регулювання цін на основні соціально значущі продовольчі товари в економіці України.

Попри значну увагу до проблем державного регулювання цін на продовольчі товари в економічній науці, багаторічний досвід впливу держави на процеси ціноутворення в продовольчому секторі розвинених країн, оцінювання обсягів, інструментів, наслідків такого регулювання залишаються неоднозначними. Ціна є одним з найважливіших інструментів регулювання економічних процесів. Зокрема, виробництво за допомогою цін підпорядковується суспільним потребам, що виражаються у формі платоспроможного попиту, ціни стимулюють зниження витрат на виготовлення і продаж товарів, підвищення якості товарів, запровадження досягнень науково-технічного прогресу. Усі ці регулюючі функції ціна може виконувати найефективніше лише за умов вільного ціноутворення. Проте, як показує досвід, ринок та вільна ціна не є універсальними засобами регулювання економіки. Вони неспроможні враховувати всієї різноманітності цілей і умов соціально-економічного розвитку держави.

Постановка завдання. Аналіз вітчизняної практики державного регулювання цін на продовольчі товари, виявлення недоліків і пошук шляхів їх усунення на основі практики зарубіжних країн.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації, зростання відкритості національних економік, важливою стає роль державного регулювання щодо захисту внутрішнього ринку від зовнішньої конкуренції та запровадження заходів політики протекціонізму, реалізація якої здійснюється з використанням методів цінового регулювання. Недосконалість конкуренції на внутрішньому ринку та існування природних монополій також потребують заходів держави щодо підтримки конкурентного середовища та обмеження необґрунтованого підвищення цін природними монополістами та іншими підприємствами, що займають монополічне становище на ринку.

Особливої уваги потребує проблема державного регулювання ціноутворення на продовольчому ринку, а саме: вплив державних органів влади на чинники, які зумовлюють формування цін на продовольчу продукцію, від визначення правил їх розрахунку й обґрунтування до особливостей затвердження й перегляду. Необхідність державного регулювання продовольчого ринку зумовлена існуючою нерівністю в положенні його економічних суб'єктів у порівнянні з іншими ринками.

Світова практика доводить, що державне регулювання цін на продовольчі товари тією чи іншою мірою існує в усіх країнах. В Україні регулювання цін здійснюється відповідно до Закону України «Про ціни і ціноутворення»[1], нормативних актів загальнодержавного та місцевих рівнів, які регулюють окремі напрямки політики ціноутворення в державі. Державне регулювання цін на продовольчу продукцію

здійснюється на основі постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 року № 1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)»[2].

Аналіз вітчизняної практики державного регулювання цін на продовольчі товари в Україні показав, що державне регулювання цін в цьому напрямку здійснюється на всіх етапах їх просування, починаючи від виробництва товарів та закінчуючи їх реалізацією споживачеві. На етапі виробництва продовольчої продукції державою передбачене регулювання цін шляхом встановлення граничних рівнів рентабельності до собівартості виробництва продовольчих товарів лише на борошно та хліб. Також на зазначеному етапі встановлено порядок декларування зміни гуртово-відпускних цін на продовольчі товари. На етапі реалізації державою встановлюються граничні рівні торговельних надбавок до гуртових цін виробника на окремі види продовольчої продукції.

Як показала вітчизняна практика, метод державного регулювання цін шляхом запровадження декларування зміни цін на продовольчі товари найбільш ефективний. Суть зазначеного методу регулювання полягає в тому, що суб'єкти господарювання, які здійснюють виробництво або гуртову реалізацію продовольчих товарів, у випадку підвищення гуртово-відпускної ціни протягом місяця більше, ніж на один відсоток, змушені задекларувати її зміну в облдержадміністрації. Процедура декларування на сьогодні передбачає, що спершу територіальні органи Держцінінспекції розглядають причини зміни цін, аналізують підстави для їх підвищення та надають висновки щодо економічного обґрунтування зміни цін. І лише після отримання висновку від територіальних Держцінінспекцій цін суб'єкти господарювання декларують зміни цін в облдержадміністраціях. Проте цей метод не – бездоганний і має свої недоліки, а саме: суб'єкти господарювання теж знайшли вузькі місця в чинному законодавстві, щоб уникнути державного регулювання цін указаним методом. По-перше, це перереєстрація юридичних осіб, тобто закриття діючої юридичної особи та створення нової; по-друге, відмова від виробництва тих продовольчих товарів, зміни цін на які підлягають декларуванню, та решта.

Досвід зарубіжних країн указує на те, що пряме державне регулювання цін на продовольчі товари у більшості економічно розвинених державах відсутнє, а використовуються в основному непрямі методи регулювання цін.

Зокрема, в контексті світового досвіду серед непрямих методів державного регулювання цін на продовольчі товари корисними для використання в Україні можуть бути: регулювання закупівельних цін і фермерських доходів, що дозволяє сільськогосподарським товаровиробникам не лише відшкодувати власні витрати на виробництво, а й вести розширене відтворення; проведення закупівельних та товарних інтервенцій на відповідних ринках з метою забезпечення оптимального співвідношення між попитом і пропозицією; формування й обслуговування державних резервів продуктів харчування; надання державних кредитів для фінансування виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; державне фінансування закупівлі засобів виробництва для сільського господарства; встановлення податкових пільг і субсидій для сільськогосподарських товаровиробників; надання дотацій з метою придбання техніки, меліорацію земель, модернізацію виробництва тощо; надання допомоги малозабезпеченим верствам населення та інші.

Поряд із державними органами в європейських країнах великий вплив на споживачів ринку здійснюють різні громадські організації. Причому їх вплив постійно зростає. У більшості країн Європи створені великі національні організації споживачів, наприклад, Британська асоціація споживачів, яка об'єднує сотні тисяч громадян. Громадські організації у сфері захисту прав споживачів існують також в Австрії, Фінляндії, Угорщині. Для взаємодії з настільки представницькими громадськими організаціями уряди європейських країн створили спеціальні державні структури. Так, у Франції – це Національний інститут споживачів.

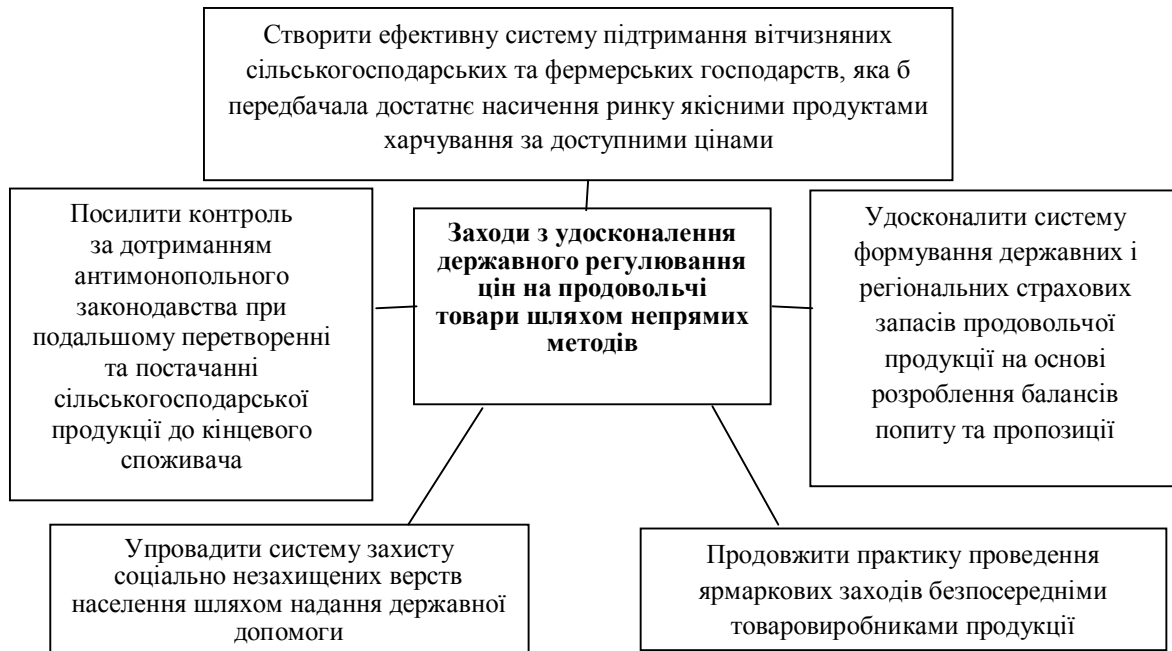
Під впливом громадських організацій у країнах Європи вдосконалюється законодавство про торгівлю і послуги, права й обов'язки підприємців, що розробляють жорсткі стандарти безпеки, екологічності, якості товарів і послуг. Союзи споживачів проводять незалежну експертизу товарів і послуг, просвітницьку роботу серед населення, взаємодіють із законодавцями, фірмами-виробниками, проводять опитування громадської думки і споживчих переваг, видають довідкову та спеціалізовану літературу, надають громадянам необхідну юридичну допомогу. Базою для такої діяльності слугують експертні та дослідні інститути, лабораторії, навчальні центри, які створені й функціонують за рахунок коштів спілок споживачів [5, с. 68].

Характеризуючи стан розвитку продовольчого ринку в загальному плані, можна відзначити, що існуюча в цей час система державного регулювання агропромислової сфери країни має несистемний характер. Багато з її елементів не мають чітких орієнтирів на майбутнє, по-справжньому законодавчо не оформлені. Крім того, деякі заходи державної підтримки застосовуються у відриві від інших форм регулювання, у результаті цього ефективність таких дій знижується. Наприклад, виділені дотації на придбання електроенергії, палива, насіння, добрив, погашення кредитів часто використовуються не за призначенням. Та головними недоліками функціонуючої системи державного регулювання галузей агропромислової сфери є: непрозорість,

несвоєчасність, неритмічність, розпорошеність зусиль.

Державі повинна належати роль не тільки регулятора, але й «амортизатора» негативних наслідків розвитку агропродовольчої сфери в умовах ринку, серед яких варто виділити: нераціональне використання продовольчих та інших видів ресурсів; нерівність доходів сільгоспвиробників у порівнянні з іншими галузями народного господарства; забруднення навколишнього середовища, тощо.

Ураховуючи зарубіжний досвід державного регулювання цін на продовольчу продукцію задля оптимізації існуючих методів державного регулювання цін на продукти харчування, можна запропонувати перелік заходів з удосконалення державного регулювання цін на продовольчі товари шляхом непрямих методів, а саме (рис. 1):

Рис.1. Заходи з удосконалення державного регулювання цін на продовольчі товари шляхом непрямих методів (розроблено автором на основі [4, с. 28])

Висновки та перспективи подальших досліджень. Участь держави в регулюванні процесів ціноутворення забезпечує досягнення ряду соціальних, економічних, екологічних та інших переваг, які здебільшого мають загальносуспільне значення, та не можуть бути досягнені при використанні механізмів вільного ринкового ціноутворення. Тому, державне регулювання продовольчого ринку в Україні має здійснювати координований вплив державних органів на сегменти ринку за допомогою макро- й мікрорегуляторів з метою досягнення його рівноважного стану. При запровадженні відповідних заходів державного впливу на

ціноутворення на продукти харчування, в першу чергу, треба досягти їх системності. Держава має посилити роль «амортизатора» негативних наслідків і активніше сприяти перерозподілу доходів, використовуючи механізм ціноутворення. Також варто використовувати досвід провідних країн світу в цій галузі, запроваджуючи різноманітні непрямі методи впливу, сприяти розвитку громадського контролю в цій галузі тощо. При цьому не потрібно забувати про національні, регіональні, особливості та рівень розвитку ринкових відносин у нашій країні.

Список літератури

1. Про ціни й ціноутворення [Електронний ресурс]: Закон України за станом від 21.06.2012 № 5007-6 зі змінами і доповненнями (остання редакція від 20.11.2014 на підставі № 5496-6) / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

2. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України за станом від 25 грудня 1996 року № 1548 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. Сидор І. П. Державне регулювання цін на продовольчі товари: вітчизняна практика та необхідність її удосконалення / І. П. Сидор // — Галицький економічний вісник — 2012. — №1(34). — С.25-30

4. Шкварчук Л.О. Ціноутворення: підруч. / Л.О. Шкварчук. – К.: Кондор, 2006. – 460 с.

5. Коваленко Є. О. Особливості державного регулювання споживчого ринку в країнах Європи / О. Є. Коваленко // Серія: Державне управління — 2013. — № 1 (41) — С. 67-70.

Анотація

Лариса Осипова

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦЕН НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЕ ТОВАРЫ

Исследованы особенности государственного регулирования ценообразования на продовольственном рынке, проведен анализ практики государственного регулирования цен на продовольственные товары в Украине. Выделены преимущества и недостатки метода государственного регулирования цен путем внедрения декларирования изменения цен на продовольственные товары. Исследованы основные принципы регулирования цен на продукты питания в странах с развитой рыночной экономикой. Проанализирован опыт зарубежных стран, на основе которого предложен перечень мер по совершенствованию существующих методов государственного регулирования цен на продукты питания.

Ключевые слова: государственное регулирование цен, продовольственные товары, политика ценообразования, методы государственного регулирования цен, декларирование изменения цен.

Summary

Larisa Osipova

GOVERNMENT CONTROL OF PRICES FOR FOOD COMMODITIES

This article explores the peculiarities of state regulation of pricing in the food market, the practices of government regulation of food prices in Ukraine is analyzed. Advantages and disadvantages of the method of state regulation of prices by introducing a declaration of change of food prices are pointed. The basic principles of regulation of food prices in countries with developed market economies is studied. The need for developing of the system of optimization measures to improve the regulatory process in food prices in the domestic economy from the experience of developed countries is proved.

Keywords: government regulation of prices, food prices, pricing policies, methods of state regulation of prices, price changes declaration.